

Almásy József:

Emlékezés Apponyi Albertre

Apponyi Albert gróf özvegye, Mensdorff-Pouilly Klotild grófnő csendesen elhunyt az Urban. Mikor megilletődve tisztelgünk az elköltözött Nagyasszony ravatala előtt, nem tudunk szebb, illőbb, igazabb, mélyebb nekrológot mondani a Szentírás szavánál: Mulierem fortem quis inveniet? Ki ismer erősebb asszonyt, aki jobban egyé lett, összeforrott férjével, aki hősiebb önzetlenséggel tudott lemondani a maga életéről, hogy annál biztosabb támasza legyen férjének, hogy annál bőségebb legyen az ő élete.

A Magyar Nemzet közölte tegnapelőtt Apponyi Albert gróf önéletrajzának meghatározó és megkapó sorait, melyekben a hitvesi hűségnek és önfeláldozásnak állított örök emléket a nagy magyar államférfi. Az élet-áldozatért fejezte ki köszönetét Apponyi Albert az emlékiratok soraiban: mert valóban, a Megboldogultnak az utolsó években betöltött nem jelentéktelen közéleti szereplése soha, egyetlen mozzanatában sem volt valamely második személy tevékenysége, hanem mindig, minden gondolatában és minden tettében Apponyi Albert hitvesé, Apponyi Albert hitvesének, később özvegyének minden vonatkozásban férjét kiegészítő, férje életéhez harmónikus illeszkedő közszereplése, mely ugyanúgy hozzátartozott férje egyéniségéhez és sorsához, mint ahogy magánélete, a család keretein belül esendően lepergő élete is tulajdonképpen Apponyi Albert élete volt. Ezért azt gondolom, ha a kegyelet adóját akarjuk leróni a Nagyasszony ravatala előtt, aki valaha Mensdorff-Pouilly grófnő volt, de egészen Apponyi Albertné lett, méltóbban nem köszönhetjük meg neki a nemzet nevében, hogy egészen magyarrá, egészen a miénk lett, nem osztotta meg forrón szerető szívét köztünk és mások közt, hanem maradék nélkül azonosította magát a mi kemény, szegény, fájdalmas és bizonytalan sorsunkkal, velünk, akiknek a költő filozófus államférfi — kivel férje, pályája kezdetén még együtt szolgálta a feltámadt és újra tavaszi hangulatot, boldog sejtéseket és reményeket keltő magyar állameszmét — akiknek Eötvös József báró szerint, kincsük csak „egy szentelt fájdalom” —, mint ha nem az ő életét méltatjuk, hanem férjéét, amelynek az övé csak része volt.

Úgyis eléggé elhomályosodott a nemzet tudatában az ő ritka előkelő és nemes alakjának, hatalmas szavának — melyben a lélek, a történelem, a nemzeti sors és nemzeti vágyak döbbenes mélységei búgtak s a nemzet lelkiismerete sikoltott — és tragikus áldozatának emléke — melynél nagyobb szeretete senkinek sem lehet, melynél nagyobb és tisztább szeretetről semmi sem tanuskodhatik. Gyermekkorom óta megszoktam, hogy a nemzet nevében Apponyi Albert gróf beszél. A nemzeti eszmét hordozó három tényező közül: államfő, hadsereg, országgyűlés, csak az utolsó, csak a nemzeti önkormányzat volt egészen a miénk s mint oly hosszú és nehéz századokon át, a XIX. század második felében és a XX. század első két évtizedében is egyedül fejezte ki és védte küzdve a

nemzet igényeit, figyelte borúsan a sötétedő eget, mérte össze aggodalmasan a vágyakat a sivár realitásokkal és az irgalmatlanul szűk lehetőségekkel. Ezt az országgyűlést legjobb tagjai bélyegezték hevesen erőszakolt, mesterséges népképviselőnek és legnemesebb résztvevői restelkedtek csendesen forrásának zavaros volta miatt. Különösen az 1910—1918-as országgyűlésről, a magyar hosszú parlamentről — melynek vége a forradalmi időkre esett, mint az angol hosszú parlamenté, de fájdalomunkra nem a jövő nemzeti nagysága és ereje forrongott benne —, mondhatjuk el ezeket a keserű megállapításokat. Hányszor kívántuk, különösen mi, akkori fiatalok, hogy végre vége legyen, hogy új népképviselőt, új szenátust üljön a régen lejárt régi helyére, hogy újra helyreálljon a kontaktus a nemzet lelke s a parlament között, hogy az egész magyar társadalom üljön benne — és mikor azon a lelket-fagyasztó novemberi napon végre vége lett és feloszlott a többség, a munkapárt is végre, ahogy már a pesti brettlin is énekelték tizenhét-tizennyolcban, öröm és megnyugvás helyett csak ürességet éreztünk és idegenséget, kínzó aggodalmat. Mert minden fogyatékossága, születési hibája, viharos multja, osztályjellege ellenére is országgyűlés, magyar országgyűlés, a nemzet önkormányzata volt a hosszú parlament. A nemzet nevében beszéltek benne, nem élettelen idegen teóriák nevében, mint utána a forradalom gyülekezeteiben. Ha más nem, hát a nemzet haragja tombolt benne, de a nemzeté volt biztosan és a nemzetért volt. És mindennél erősebb garancia volt arra, hogy ebben az országgyűlésben Apponyi Albert szava dübörgött, a független és teljes nemzeti állam eszméjét, igényeit Apponyi hirdette benne.

Az olyan „korszerű” gondolkodás, mely csak a teljesítményt és az eredményt, a sikert, a hasznosságot tudja értékelni és nincs érzéke a sikertelen haszontalan — látszatra haszontalan tudniillik — teljesítmény értéke iránt, aki nem érti, hogy a magyar messiások éppen azért messiások, „mert semmit sem tehettek”, aki nem érzi, milyen mély előkelőség rejtezik a büszke, dacos bukásban, a „victrix causa diis placuit, sed victa Catoni” gondolatában — Kayserling az arisztokrata lelkület fölényét látja benne —, e magyar államférfiak százados tragikumában, Széchenyi „az én füstbement életem” kiállításának gyöttrő önvádjában, a nagypipájú, kevés dohányú nemzet nyomorúságában, az sohase fogja megérteni se Apponyi Albert, se Pethő Sándor eszményi hőségnek, az ifjabbik Andrássy Gyulának áldozatát.

Apponyi megírta Emlékezéseiben az utolsó királyi kihallgatás történetét, melyen utoljára tárgyalt vele egyedül Ferenc József általános politikai kérdésekről. Mint miniszter is mindig csak szakkérdésekről referált a királynak, aki nem tudta elfelejteni, hogy egyszerű kocsart kapott Apponyitól. Ugyanis mindig csak kényszeredetten vette igénybe a liberális és református vezetés alatt álló többség szolgálatait. Boldo-

gan adott volna szabad kezét katolikus és szociális programja megvalósítása céljából Apponyi Albertnek. De nagy ára volt ennek a csábító lehetőségnek. A katonai követelések elejtését, végleges kikapcsolását kérte a király.

Apponyi életének nagy jelentése volt ez a kihallgatás. Ebben az időben talán egyedül ő ismerte fel a szociális kérdés jelentőségét, a súlyos kötelezettséget a társadalmi igazságosság nagyobb és teljesebb biztosítására, intézményes megvalósítására vonatkozólag, melyet a természetjog, a keresztény lelkiismeret s a nemzeti érdek, a honvédelem, a népi erő kiterjesztésének, a magyar föld megőrzésének gondolata egyaránt szigorúan parancsolóan követelt meg a magyar államférfitől, az önkormányzaton, „az alkotmány sáncain” belül minden gondolkodó magyar embertől. Ezenkívül ő törte át a liberális, szabadgondolkodó szellemi frontot, mely a Szent István-tradíciókon épült magyar állam keresztény jellegét már majdnem teljesen elmosta. A keresztény világnézet és értékrendszer a francia forradalom szellemi hatása óta csak „ultramontán”, „reakcionárius” gondolkodásnak számított s még jó, ha nem aulikus, „schwarzgelb” hazárdulásnak. A jezuiták és Prohászka Ottokár apostoli munkáját Apponyi Albert pályája előzte meg. Bár liberális, Montalambert-stílusú katolikus-liberális volt élete végéig, az antropocentrikus liberális szellem és a szinte a végtelenbe feszített individualista, pozitívista, racionalista gőg uralmát ő törte meg keresztény életének tekintélyével. Ő szerzett újra becsületet a kereszténységnek s ezzel utat nyitott a katolikus fellendülésnek és újrászületésnek, a keresztény rendszer alapjait is lefektetve ezáltal.

Lejt volna programja egy Apponyi-kormányzatnak ezek szerint elég, a katonai program nélkül is. De Apponyi nemcsak az arisztokrata lelki fölény, a jellem szilárdsága érdekében maradt hajthatatlan. Ma, mikor a legnagyobb és legtökéletesebben felszerelt magyar hadsereg küzd a Don partjain, melyet a nemzet valaha történelme folyamán kiállított, ma meg kell értenünk Apponyi tételét, hogy nemzeti hadsereg nélkül nincs nemzeti állam s nem lehet nacionalista, konzervatív politikát folytatni és össze kell roskadnia az országgyűlésnek, vagy korrumpálódnia, ha egészen egyedül kell visélnie a nemzeti gondolat terhét, államfő és hadsereg nélkül.

Apponyi Emlékiratának önvallomása szerint, belátta, hogy tévedett nemzetiségi politikájában, a sokat emlegetett Lex Apponyi intézkedéseiben. Belátta, hogy a világháború küszöbén a monarchia önvédelmét gyöngfítette az obstrukció s a monarchiával a magyar integritás, a szentistváni állam területe is elveszett. Bár itt azt is megjegyezhetnők, hogy kettőn múlt a kérdés; az is gyengítette a véderőt, aki egy ezredéves és hűségében kipróbált nemzet jogos és természetes igényét szinte felségsértésnek minősítette. De elveszett az a nemzet, amelyik a felelősség elvetésére

érzi magát feljogosítva, ha egyesek semmit se törődve ezzel a felelősséggel, ijesztő kockázatokba viszik a nemzetet. Nem lehet feleselni, ki kezdte, ki az oka. De ez a belátás csak annyiban jogosult, amennyiben a hadseregét vívott politikai harc módjára vonatkozik. Meg kellett volna találni a honvédelem veszélyeztetése nélküli módját a magyar honvédelem kifejlesztésére irányuló küzdelemnek.

Ebben az értelemben Apponyi belátása is tanulságos a mi nemzedékünk számára. Áldozata nem volt haszontalan és céltalan; nem hagyhatta eszerben felelőtlenül és önzően a gondolatot, mely a nemzeti eszmét hordozó tényezők rendjét teljessé kívánta tenni.

Speciális magyar totalizmus volt Apponyi politikája. De egyéni tragédiája is teljes lett ezáltal, hogy a forradalmi láz lecsillapultával a keresztény politika útjaira térő nemzet ezen az úton nem volt hajlandó Apponyit követni. Nem liberalizmusa miatt, ezt könnyen módosította, fejlesztette volna; de a természetes erkölcsiség, a természetjog követelményeit Apponyi Albert el nem hanyagolhatta. Jogfolytonosság és szabadság, em-

berméltóság és felelősség voltak Apponyi eszméi ekkor is, de a szenvedélyes reakció kora nem értette meg őt. Így szigetelődött el teljesen; csak a Nemzetek Szövetségében a magyar igazságért vívott harca mentette meg népszerűségét és tette a nemzet great old man-jévé. Ugyanolyan reménytelen volt ez a harca is, mint a belpolitikai.

Giesswein és Apponyi kármaradtak a kurzusból; éppen azok, akik legendás küzdelemben törték át a liberális frontot s a szociális gondolat úttörői is voltak. Prohászka tovább bízott; de aztán ő is elkedvetlenedett és félreállt.

Többször visszahajoltunk azóta a szentistváni állameszméhez és sok új veszedelem is támadt. De most, mikor az Özvegy elköltözésével Apponyi gazdag és hosszú életének utolsó része is véget ér, egy rosszindulatú propagandával szemben alapítjuk meg, mennyire alaptalan a köpönyegforgatás vádjával szemben, hogy mindig csak a nemzeti élet teljességeért, a magyar hadseregért és a keresztény szociális államért küzdött, de a kereszténység szerinte a természetjogot s az Evangéliumot jelenti.